

Kultuhistorisk karakterisering och bedömning

Askeryds kyrka

*Askeryds socken i Aneby kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2005:31

Jonas Haas

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Askeryds kyrka

*Askeryds socken i Aneby kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

Rapport, foto och ritningar: Jonas Haas. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Britt-Marie Littorin Håård

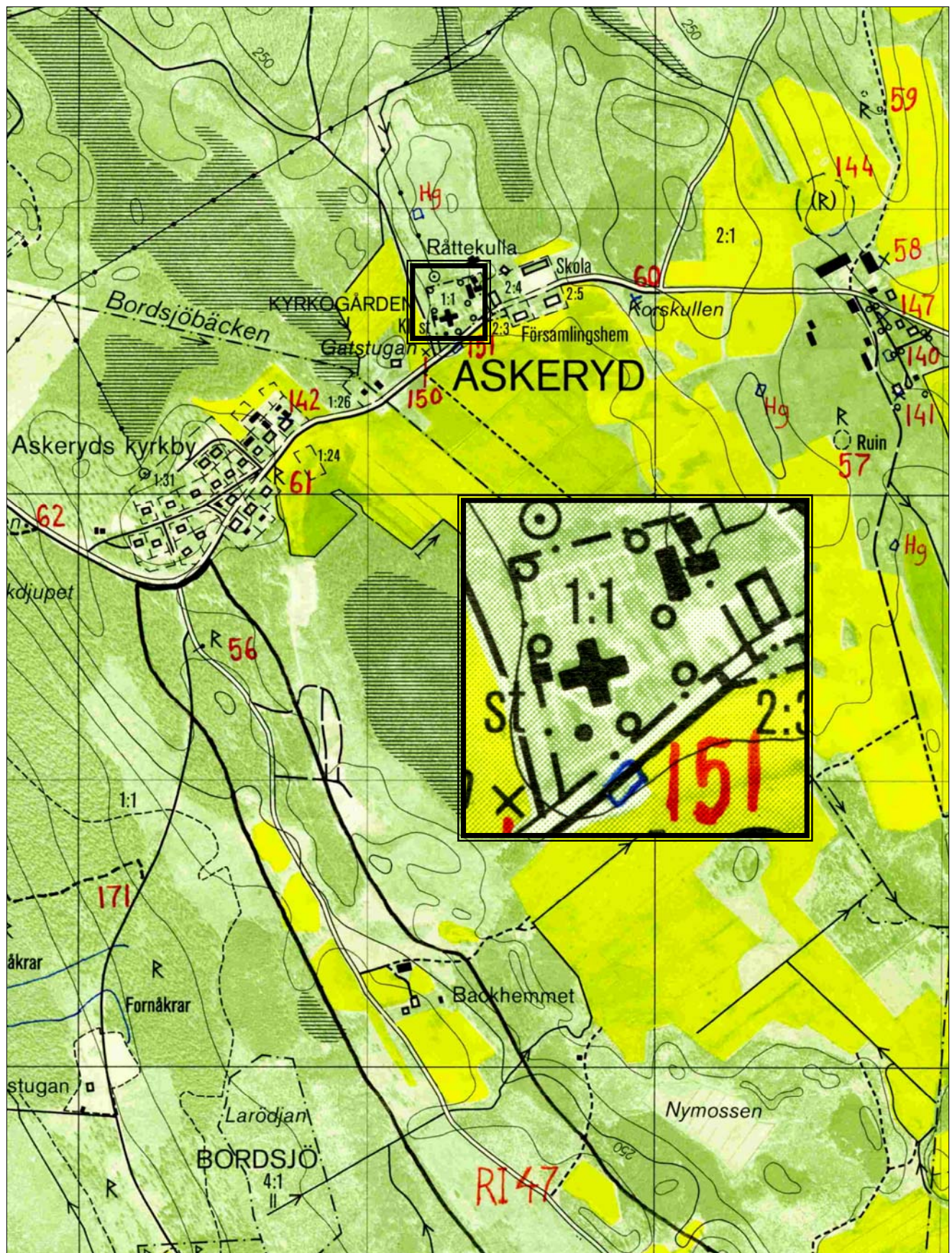
Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2005

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund.....	5
Syfte.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Sammanfattande beskrivning.....	6
Beskrivning och historik.....	7
Socknen.....	7
Kyrkomiljön.....	7
Historik	8
Kyrkobyggnaden.....	9
Kulturhistorisk karakterisering och bedömning.....	11
Sammanfattning	11
Händelsehistorik, kyrkobyggnaden	13
Klockstapel	16
Händelsehistorik	16
Gravkor	18
Händelsehistorik	18
Källhänvisningar	19
Arkiv	19
Litteratur	19
Tekniska och administrativa uppgifter.....	19

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Linköpings stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004 och det beräknas att avslutas under år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnaderna och kyrkogårdarna som omfattas av Kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader, kapell och kyrkogårdar som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarna syftar till att lyfta fram kyrkans och kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkobestand och kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkans och kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkobyggnaden, beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds-litteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Linköpings stift, inklusive respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrka och kyrkogård skrivs vardera en delrapport med en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande över kyrkan. För varje kyrka och kyrkogård görs en sammanfattande kulturhistorisk bedömning där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Förutom delrapporten görs delar av inventeringsmaterialet tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representanter från Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköping, Östergötland och Kalmar samt läns museerna i Kalmar och Linköping. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkas och kyrkogårds egna värden, dels till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

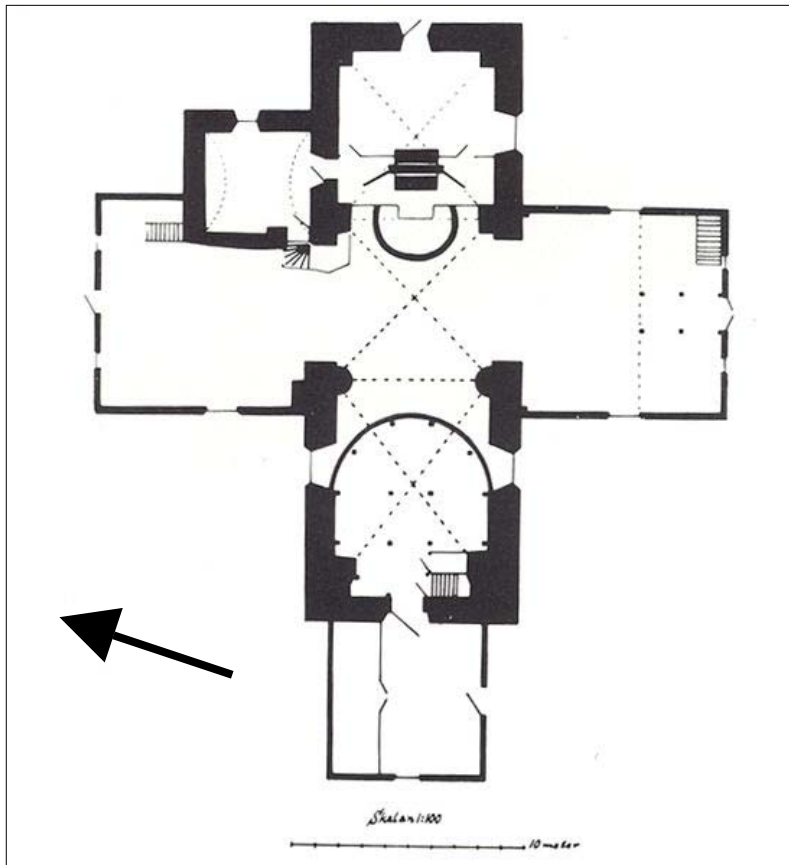
Fältarbete och rapporter har utförts av antikvarie Jonas Haas vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Aneby Askeryd 3:1

Aneby kommun, Askeryds församling, Askeryds socken, Aneby kyrkliga samfällighet, Vedbo och Ydre kontrakt, Linköpings stift, Jönköpings län.

Askeryds kyrka är en 1200-tals kyrka med tillbyggda korsarmar från 1600-talet. Kyrkan har närmast en grekisk korsplan då korsarmarna är lika stora och breda som det medeltida långhuset och koret. Det medeltida långhuset och koret är uppförda av sten, medan korsarmarna är uppförda av liggtimmer. Fasader är putsade och vitkalkade med spritputs utom runt hörn samt fönster- och dörrumfattningar som är slätputsade. Taket är ett brant sadeltak täckt med svartmålad plåt. Långhuset och koret är valvslaget, valven är rikligt bemålade med kalkmåleri från omkring 1520 med bibliska scener. Väggarna har också varit målade men är sedan 1700-talet överkalkade. Kyrkan har två orglar; en Wisteniusorgel från 1760 som står i norra korsarmen och en Zetterquistorgel från 1906 på orgelläktaren. Efter tillbyggnaden av korsarmarna på 1660-talet och förstoring av fönster i början av 1800-talet har kyrkan inte varit föremål för några större ändringar. Ändringar under 1900-talet har varit inriktade på att återskapa den medeltida karaktären och visa kyrkans olika historiska skeden. 1933 togs kalkmålningarna i valvet fram igen och samtidigt flyttades altaret tillbaka till sin ursprungliga plats i koret. 1964 återställdes Wisteniusorgeln som fick en sekundär placering i norra korsarmen. Senare arbeten har främst varit av underhållskaraktär.

Plan över Askeryds kyrka upprättad av K D Andersson. Ritning från Kilstrom, 1991.

Beskrivning och historik

Socknen

Askeryds socken ligger i Jönköpings läns nordöstra del. Socknen gränsar i öster mot Östergötland och socknarna Torpa, Asby och Västra Ryd. I nordväst gränsar Askeryd till Marbäck och Bredestad och söder respektive sydväst ligger Eksjö och Flisby. Västerut går gränsen dels genom sänkor i höglänt terräng, bland annat genom Assjön, Kunhultssjön och Försjön, i öster bildar Västra Lägern en naturlig gräns. Landskapet är kuperat och till största delen skogtäckt. I socknen finns 17 fasta fornlämningar inregistrerade i form av gravrösen och stensättningar, huvudsakligen koncentrerade till moränryggar eller sluttningar.

Äldsta kända belägg för namnet Askeryd kommer från ett testamente från 1282 som nämner "Askeryt". Namnet härleds ur trädslaget ask samt ändelsen "ryd" som betecknar en röjd, öppen plats. Askeryd var under medeltid eget pastorat med Bredestad som annex. Socknen Askeryd ändrades väsentligt 1877 då i det närmaste halva socknen – de bördiga områdena öster om Västra Lägern – avskiljdes. Omkring 1950 hörde ca 1/3 av socken till det bondeska fideikommisset, huvudgården Bordsjö inte långt från kyrkan. Andra större och äldre gårdar är Edhult, Skyttlingabäck och Haugrida. Skogs- och lantbruk har varit den huvudsakliga inkomstkällan för socken, men saknar idag större arbetsgivare. Befolkningen är istället beroende av pendling till större tätorter och har därtill minskat i storlek.

Kyrkomiljön

Askeryd kyrka med kyrkogård ligger ungefär i socknens mitt, i kyrkbyn med samma namn. I väster breder barrskog ut sig och i söder och öster ett öppet och vidsträckt landskap. Kyrkbyn ligger utmed en väggkorsning där vägen i sydväst delar sig till Bredestad och Eksjö och åt nordöst strax efter kyrkbyn förgrenar sig åt norr och söder på grund av den långsträckt sjön Västra Lägern. Kyrkbyns bebyggelse ligger sydväst om kyrkan och består huvudsakligen av enfamiljshus från 1900-talet.

Kyrkan är på alla sidor omgiven av kyrkogården. Söder om kyrkan står en fristående klockstapel från 1738. Kyrkogården är omgärdad av en kallmurad stenmur med huvudingång längs östra sidan. Huvudingången med smidda grindar vetter mot ett kyrktorg nordost om kyrkan. Vid torget står även en fd skolbyggnad, uppförd 1882 av trä och reveterad. Skolbyggnaden ersatte en äldre skola som på 1880-talet flyttades till sin nuvarande plats i kyrkbyn. Söder om kyrkan och på andra sidan vägen finns grunden till kyrkstallarna kvar. Mittemot finns grunden från den så kallade Gatstugan, en fd fattigstuga.

Askeryds kyrka med omgivande kyrkogård, utvidgad åt norr 1857. Till kyrkomiljön hör även klockstapeln från 1738, gravkoret från 1700-talets slut liksom kyrkplanen öster om kyrkan, utanför bild. Vy mot söder.

Historik

Askeryds kyrka uppfördes omkring år 1200, och omfattade då långhus i öst-västlig riktning, kor samt absid. Det ursprungliga långhuset motsvarade ungefär halva dagens långhus. På 13-1400-talet rivs koret och absiden och kyrkan förlängs åt öster, det nya koret blir rakt avslutat i öster och saknar absid. Under 1400-talet uppförs sakristian norr om koret och på södra långsidan där huvudingången fanns uppfördes troligen också ett vapenhus. Öppningen till denna södra ingång är fortfarande synlig på södra väggen under läktaren. Den medeltida kyrkan var således en enskeppig salkyrka med rakt avslutat kor i samma bredd

som långhuset. Kyrkan hade en öppen takstol. Omkring 1500 valvslogs kyrkan och väggar och valv förses med kalkmålningar. Kalkmålningarna har daterats till omkring 1520 och attribuerats till målaren Sven, verksam i Jönköping omkring 1511 - 1547.

På 1660-talet byggs kyrkan till med två korsarmar som bryter igenom långhusets väggar. Korsarmarna uppförs av liggande timmer och reveteras, den norra reserveras för kvinnor och den södra för män. I samband med det ersätts ett torn vid västra gaveln med ett vapenhus och huvudingången flyttas från södra långsidan till det nya vapenhuset i väster. Den ursprungliga kyrkporten från 1200-talet behålls och idag används den som port in till långhuset från vapenhuset.

I mitten på 1700-talet förnyas interiören, dels kalkas kalkmålningarna i valven över 1744 och dels flyttas altaret från koret till hörnet i korsmitten mellan södra korsarmen och koret. Detta för att alla lättare skulle se altaret, även de i korsarmarna. Denna placering hade altaret fram till renoveringen 1933. 1760 får kyrkan också en orgel av orgelbyggaren Jonas Wistenius i Linköping. Vid nämnda renovering 1933 monteras orgeln ner efter att sedan 1906 varit ur bruk och dess för innan ha renoverats vid tre tillfällen under 1800-talet. Nedmonteringen sker i väntan på en grundlig upprustning som äger rum först 1962. Efter upprustningen sätts orgeln åter upp i norra korsarmen och är ännu i bruk. 1933 års renovering var omfattande och innebar bortsett från underhållsåtgärder även att kalkmålningarna togs fram, altaret flyttades från sin hörnplacering i korsmitten till koret, predikstolen flyttades och orgeln från 1906 flyttas upp på orgelläktaren. För att klara av detta förlängs orgelläktaren mot öster. År 1962 återbördades Wisteniusorgel till en sekundär plats i norra korsarmen. Efter det har kyrkan främst varit föremål för olika underhållsåtgärder.

Kyrkointeriören som den såg ut fram till 1933 års renovering. Vy mot sydost, med det hörnplacerade altaret mellan koret till vänster och södra korsarmen till höger. Den äldre bänkinredningen från 1879 syns också.

Kyrkobyggnaden

Askeryds kyrka har en korsformad plan med rakt avslutat kor i öster av samma bredd som långhuset. Kyrkan har närmast en grekisk korsplan beroende på dess i norr och söder tillbyggda korsarmar från 1660-talet. Kyrkans långhus och kor är medeltida rester där västra delen av långhuset utgör de äldsta delarna som uppfördes på 1200-talets början. Koret är från 1300-talet och sakristian med tunnvalv norr därom uppfördes på 1400-talet. Samtliga medeltida delar är uppförda av gråsten i murverk och kalkputsade. Korsarmarna från 1660-talet uppfördes av liggande knuttimmer och reveterades med vit kalkputs. Norra korsarmen var för kvinnor och södra för män. Fasaderna är spritputsade med släta omfattningar runt hörn samt fönster- och dörröppningar. Kyrkan har ett brant sadeltak klätt med svartmålad plåt från 1970-talet.

Interiören präglas främst av de framtagna kalkmålningarna på väggar och i valven. Den medeltida kyrkan valvslogs i början av 1500-talet och från samma tid eller något senare härrör kalkmålningarna. Dessa har tillskrivits Sven målare ifrån Jönköping som verkade i Mäster Amunds skola, generationen efter denne. Målningarna är välbevarade – i korets återges olika figurframställningar av bland annat olika helgon och evangelister. Långhusets målningar berättar längst i väster historien om jungfru Marias föräldrar och i öster återges olika scener ur skapelseberättelsen. Även på väggarna finns måleri men dessa har till största delen låtits vara överäckta med befintligt kalklager.

Kyrkans golv är ett lackat brädgolv av äldre ursprung, det lades om och trossbotten byttes ut 1933 men man bevarade brädor och smidda spik. I norra korsarmen står Wisteniusorgeln från 1760 på ett nytt golv från 1962. Bänkinredningen ändrades 1933 genom att förses med bekvämare sitt- och ryggbrädor samt raka gavelslut. Bänkskärmarna längst fram är dock från 1700-talet och deras ursprungliga marmorering togs fram 1977. De nya bänkgavlarna målades därefter enligt samma färgschema. Fönsteröppningarna är troligen från 1660-talet då korsarmarna uppfördes,

Askeryds kyrka sedd från öster. Det medeltida långhuset och koret har gavlar som går upp inock på det branta sadeltaket, medan de tillbyggda korsarmarna har valmade gavlar. Sakristian är tillbyggd på norra sidan om koret.

Altarets placering har ändrats ett flertal gånger. Fram till 1933 hade det en ovanlig hörnplacering i hörnet mellan koret och södra korsarmen. Därefter flyttades det till sin ursprungliga plats i koret. 1977 flyttades det något bakåt mot östra korväggen och samtidigt tillkom det nya altarbordet.

spröjsverken av gjutjärn är från 1879.

Kyrkan har flera påkostade inventarier, bland annat en altarpupsats i form av ett altarskåp från slutet av 1400-talet. Altarskåpet har placerats mitt i koret med ett modernt altarbord och altarring framför. På västra väggen i norra korsarmen sitter numera den tidigare använda altarpupsatsen från 1600-talet. Predikstolen från 1642 är ett verk av mästare Hans Behn från Västervik och har en separat uppgång från sakristian. I tribunbågen till koret sitter på en trabes triumfkrucifixet från 1400-talet. Detta sattes åter upp vid restaureringen 1933 efter att tidigare ha hängt på norra korväggen. Kyrkan har två orglar – dels Wisteniusorgeln från 1760 som nu står uppställd i norra korsarmen och dels orgeln från 1906, utförd av Zetterquist & Son, på orgelläktaren. Ursprungligen stod de tvärtom, beroende på att Wisteniusorgeln togs ur bruk 1906 men läts stå kvar på sin ursprungliga plats på läktaren. Först 1933 monterades den ner och då flyttades Zetterquistorgeln upp till läktaren. Det dröjde till 1962 innan man restaurerade Wisteniusorgelns orgelverk och då sattes den upp i norra korsarmen.

Wisteniusorgeln i norra korsarmen.

Zetterquistorgeln från 1906 på orgelläktaren i västra delen av långhuset. Läktaren flyttades fram i samband med att man flyttade upp orgeln.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Askeryds kyrka är en medeltida stenkyrka med tillbyggda korsarmar av trä från 1600-talets slut. Från den medeltida ursprungsbyggnaden är stomme och grund kvar med en stor andel autentiskt byggnadsmaterial i ursprunglig byggnadsteknik. Sedan medeltid har kyrkan ändrats vid ett flertal tillfällen varav den största och idag mest påtagliga ändringen är tillbyggnaden av de två korsarmarna från 1660-talet. Korsarmarna och deras läktare är påtagliga uttryck för befolkningsökningen i socknen på 1600-talet, och den därtill kopplade utrymmesbristen i kyrkan. I exteriören är de enkla byggnadsvolymer och de branta sadeltaken de mest påtagliga karaktärsdragen varför material och utförande kopplade till detta är extra viktiga att värna om.

Långhuset och dess välbevarade kalkmålningar är tydliga spår från kyrkans medeltida ursprung. Kalkmålningarna tillhör några av de sista kalkmålningar som utfördes innan reformationen avslutar medeltidens bildvärld, och är både i kvalitet och omfång ovanligt väl bevarade. Nästan samtida med kalkmålningarna är altarskåpet från 1400-talets slut, nu åter placerat i koret, som också har ett stort kulturhistoriskt värde såsom en av de äldsta inventarierna i kyrkan. Kyrkan har många påkostade inventarier som alla genom sin närvaro berättar om olika epoker. Av dessa kan nämnas predikstolen från 1642, dopfunten från 1653 och den tredelade altartavlan från 1660 som vittnar om försök att modernisera interiören kort före utvidgningen på 1660-talet.

De senaste renoveringarna har syftat till att återskapa mer av en medeltida atmosfär i kyrkan och har varit försiktiga med att ändra befintliga material eller tillföra nya element. Detta är en stor del av upplevelsen av kyrkan som en ålderdomlig miljö och viktigt att slå vakt om inför kommande åtgärder.

Klockstapeln av klockbockstyp är i nära ursprungligt skick och en betydelsefull del i upplevelsen av kyrkomiljön. Material och teknik har en kontinuitet sedan den uppfördes 1738. Gravkoret söder om kyrkan är likaså en väsentlig del av kyrkomiljön. Det vittnar genom sin närvaro om den genomgripande förändringen i slutet av 1700-talet bland övre klasser att inte längre begravas inne i kyrkan. Även gravkorets material och konstruktion har i stort sett en hög autenticitet och ursprunglig kontinuitet sedan det uppfördes vid 1700-talets slut.

Sammanfattning

- Ursprungliga långhusets murverk och stomme samt grundläggning är autentiska spår från uppförandet vid 1200-talets början. Dessa är värdefulla som källmaterial för kunskap om den ursprungliga kyrkan och eventuell föregångare på platsen.
- Kyrkans exteriör präglas av det medeltida långhuset med kor och tillbyggda korsarmar från 1660-talet. Exteriören är välbevarad från denna tidpunkt och visar genom denna utvidgning på 1600-talets befolkningsökning och behov av större utrymme.
- Karaktäristiska drag i exteriören är de vitkalkade fasaderna med låg sockel samt den branta resningen på sadeltaket.
- Långhusets och korets kalkmålningar från 1500-talets början är genom sin omfattning, sitt välbevarade skick av stort konst- och kulturhistoriskt värde. Släktskap med kalkmålningar från Mäster Amunds skola i Östergötland förankrar byggnaden regionalt.
- Inventarier berättar om kyrkans långa användande som gudstjänstrum; bland dessa märks framför allt kyrkdörren från 1200-talet, altartavlan och triumfbågskrucifixet från 1400-talet, predikstol och dopfunt från 1600-tal, Wisteniusorgeln från 1700-talet samt Zetterquistorgeln från 1800-talet. Från 1900-talet märks t ex bänkgavlar och viss armatur.

- Klockstapeln och det fristående fd gravkoret har en lång kontinuitet och är väsentliga delar av kyrkomiljön.

I västra valvet i långhuset återfinns S:ta Apollonia och S:ta Margareta bärandes på sina attribut; en tång med utdragen tand respektive en drake. Måleri från omkring 1520.

Händelsehistorik, kyrkobyggnaden

Ca 1200	Nybyggnad – kyrkan i sin helhet. Romansk gråstenskyrka uppfördes omkring år 1200, omfattande långhus, lägre och smalare kor samt absid. (Kilström 1991)
13-1400-talet	Ändring – ombyggnad. Koret och absiden rivs och långhuset förlängs österut, med ett rakslutet kor utan absid. Det plana brädtaket ersätts av en öppen takstol, putsspår på gavlarna ovanför de nuvarande valven tyder på detta. (Kilström 1991)
1400-tal	Nybyggnad – sakristia. Sakristia uppförs norr om koret med tunnvalvt tak. (Kilström 1991)
1400-tal	Nybyggnad – vapenhus. Kyrkans ingång låg på långhusets södra sida och under 1400-talet uppfördes troligen ett vapenhus i anslutning. Troligen av trä. Vapenhuset revs under 1600-talet. (Kilström 1991)
ca 1500	Ändring – ombyggnad, valvslagning. Den öppna takstolen i långhus och kor ersätts av tre kryssvalv av tegel.
1520-tal	Arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålning. Kalkmålningar i de tre valven, troligen utförda av den i Jönköping verksamme mästaren Sven (1511-1547), inspirerad av mäster Amund och dennes skola. (Kilström 1991)
1634	Ändring – ombyggnad, fönster. Vid en biskopsvisitation nämnda år uppmanas församlingen att förstora fönstret på södra sidan samt på västra gaveln. (Andersson, 1981)
1640	Ändring – ombyggnad, interiör. Läktaren i västra långhuset byggs om. (Andersson 1981)
1642	Fast inredning – predikstol. Utförd av mäster Hans Been i Västervik, målningsarbeten av mäster Aron. (Kilström 1991)
1653	Specifika inventarier – dopfunt. Dopfunt av röd kalksten, bekostad av Arved Hamarskiöld, delvis profilerad. (Kilström 1991)
1660-talet	Specifika inventarier – altarskåp. 1663 betalades 30 Riksdaler åt målaren Råst för målningsarbeten. Korsfästelse i mittstycket och på flyglarna målningar av Getsemane och nattvardens instiftande. Baksidorna har målade bilder av de fyra evangelisterna. Använt som altarskåp från 1660-talet till 1977 då det senmedeltida altarskåpet ånyo pryddes altaret. Nu placerat i norra korsarmen. (Kilström 1991)
1665-69	Nybyggnad – korsarmar. Av utrymmesskäl uppförs korsarmar mot både söder och norr, uppförda av liggande timmer och putsade. Norra och södra långhusmurarna genombröts i samband med det. (Kilström 1991)
1669	Nybyggnad – Vapenhus. Ett vapenhus uppförs i väster och ersatte troligen ett västtorn av trä. Långhusets västgavel hade en stor välvd bågöppning som mura-

	des igen när vapenhuset byggdes, ännu synlig från vapenhusets vind. (Kilström 1991)
Ca 1700	Ändring. Takryttare över korsmitten revs pga rasrisk. Den bärande konstruktionen ännu synlig på vinden. (Kilström 1991)
1707	Ändring – ombyggnad, interiör. Läktare uppförs i norra korsarmen. (Andersson, 1981)
1774	Vård/underhåll – målningsarbete, interiör. Kalkmålningar i valven kalkas över. Fönster skulle förses med blå draperimålningar och kolonner i koret blåmålas, korgolvet skulle höjas en nivå jämfört med övriga kyrkans golv – enligt visitation. (Kilström 1991 och Andersson 1981)
1748-51	Ändring. Altaret flyttas från koret till korsmitten för att alla skulle se det, flyttas efter ett tag vidare till innervinkeln mellan östra och södra korsarmen där det stod fram till 1933. (Kilström 1991)
1760	Fast inredning – orgel. Orgeln byggdes av orgelbyggaren Jonas Wistenius i Linköping. Orgeln renoverades vid tre tillfällen under 1800-talet och ersattes 1906 av en ny orgel som placerades i norra korsarmen. 1933 nedmonterades Wisteniusorgeln men blev 1962 grundligt restaurerad och uppsatt i norra korsarmen. (Kilström 1991)
1763	Ändring – ombyggnad, interiör. En läktare uppförs i södra korsarmen och ett fönster tas upp under denna. Denna skulle användas som orgelläktare och den västra läktaren skulle sänkas. (Andersson, 1981)
1779	Ändring – ombyggnad, interiör. ”Prästläktaren” längs östra väggen i norra korsarmen uppförs. (Andersson, 1981)
1781	Ändring – ombyggnad, fönster. Fönster under norra läktaren flyttas upp och två nya små fönsteröppningar tas upp under läktaren. (Andersson, 1981)
1788	Ändring, ombyggnad, exteriör. Vapenhus byggs till på östra gaveln. Detta rivs senare. (Andersson, 1981)
1795	Vård/underhåll. Nytt golv i kyrkan, fasaderna rappas, tre fönster utvidgas och små glastrutor utbyttes mot större, fönstrets kanter avrundas. (Andersson, 1981)
1806	Ändring – ombyggnad, fönster. Fönster vidgas till det utseende de har idag. (Andersson, 1981)
1879	Vård/underhåll. En reparation genomfördes och kyrkan fick ny inredning. Brädtaken i korsarmarna kläddes med pärlspontade bräder. Fönstren fick spröjsverk av gjutjärn. Nya dörrar till tvärskeppen av hyvlade bräder på förvandring i ramstycken, ekmålade. Ny altarring. Ny bänkinredning. Ny läktarbalustrad med svarvade balusterdockor. Väggarna kalkas. (ATA)

1902	Vård/underhåll – takomläggning. Spåntak på långhus och korsarmar byts ut mot rödmålad svartplåt. (ATA)
1906	Fast inredning – orgel. En orgel från Zetterquist & Son sätts upp i norra korsarmen, och den äldre Wisteniusorgeln från 1760 tas ur bruk men låts stå kvar på västra orgelläktaren. (Kilström 1991)
1910	Vård/underhåll – takomläggning. Spåntak på vapenhuset byts mot rödmålad plåt. (ATA)
1933	Ändring – restaurering. Kalkmålningar i valven som varit överkalkade sedan 1744 togs fram igen. Även en del väggmålningar på långhusväggarna togs fram igen, fler finns kvar under nuvarande puts. Äldre inventarier konserverades, altaret flyttades från vinkeln mellan södra och östra korsarmen till koret där det ursprungligen stått. Predikstolen flyttas till sin nuvarande plats och en äldre igenmurad uppgång till denna från sakristian återupptogs. Orgeln från 1906 flyttas från golvet i norra korsarmen upp till västra läktaren som samtidigt förlängs med 75 cm mot öster (enligt senare omdöme efter restaureringen förlängdes läktaren med 2,75 m). Nya läktarstöd vid väggarna. Wisteniusorgeln från 1760 monteras ner och magasineras. Ny trossbotten och omläggning av golv med bevarande av gamla bräder och smidda spikar. Renovering och underhåll av fönster. Bänkinredningens sittbräddor breddas och gavelpartier byts ut mot rektangulära med rak överliggare. Korsarmarnas invändiga pärlspontade tak från 1879 avlägsnas och det äldre bräddtaget tas fram igen. Ny taklist mot väggen i korsarmarna. Nytt räcke med fyllningar till predikstol. Ljudtaket sätts upp igen, ny trappa till predikstol. Ombyggnad av altare så att det passar till altartavla. Triumfkrucifix sätts upp i triumfbåge på trabes. Reparation av fönsterkarmar. Skåp i norra korsarmen kläs med plywood över befintlig pärlspont. Stor del av träinredning (bänkar, altarring, läktarbröstning och pelare, 1906 års orgels fasad, dörrar, möbler) luttvättas och målas om med laserande färger som ansluter till kalkmåleri. Installation av elektrisk belysning. Pannrum grävs ut och inreds under norra korsarmen, byte av kaminuppvärmning till vattenburen värme. Utvändigt: fältstensockeln befrias från puts. Spritputs från 1879 avlägsnas och ursprunglig puts tas fram igen och repareras, alternativt slammas väggarna över enligt programmet. Underhållsmålning av fönster, nya fönsterbleck av galvaniserad plåt. Målning av takplåt med svart oljefärg. Ansvarig arkitekt; Johannes Dahl, Tranås. Ansvarig konservator: Oscar Svensson, Stockholm. (ATA, Kilström 1991)
1962	Fast inredning – orgel. Den nedmonterade Wisteniusorgeln från 1760 restaureras och sätts åter upp, på ny plats i norra korsarmen. Orgelverket restaurerades av firman Frobenius i Köpenhamn, fasadmåleriet har restaurerats till ursprungligt skick av konservator Bertil Bengtsson. (ATA, Kilström 1991)
1964	Vård/underhåll, exteriör. Yttre renovering av kyrka, klockstapel och uthusbyggnad. (ATA)
1970-71	Konservatorsarbeten. Konservering av det senmedeltida altarskåpet. Utförd av Sven Wahlgren, Jönköping. (ATA)

1976-77	Ändring – restaurering. Omputsning av kyrkans fasader varvid man återknöt till den äldsta kända färgsättningen (enligt förslag kalk och svag brytning med guldocker och bensvart), grundförstärkningsarbeten företogs, delar av takstolen byttes ut, yttertaget belades med ny plåt (Plaganplåt), nya stuprör i koppar liksom fönsterbänkar, elburet värmesystem med bland annat bänkvärme ersatte olje- och vedeldning. Innanfönster sattes in. Altarskåpet flyttas längre in i koret närmre östväggen. Ny altarring. Nytt altarbord. Golvet slipades. Bänkinredning målas om i enlighet med 1700-talsfärgsättning och på främre bänkskärmar tas ursprunglig marmorering fram. Under ledning av arkitekt Erik Persson från Johannes Dahls arkitektfirma i Tranås, byggmästare Nils Steen, Eksjö och konservator Jörgen Bengtsson, Linköping. (ATA, Kilström 1991)
1994	Vård/underhåll – målningsarbete, exteriör. Takplåten målas om, med Isotrol. (ATA)

Klockstapel

Klockstapeln är av bocktyp med kraftiga syllar som vilar på en stensatt grund. Den har ett klockhus med ljudluckor, ett kupolformat tak med lanternin och är drygt 20 m hög. Taken och klockhusets väggar är täckta med spjälkad furuspån som är tjärstrukna. Klockhuset nås genom en inklädd trappa. Trapptrumman och några av pelarna är klädda med spån medan bockens master och stöttor har vattbrädor och panel, allt rödfärgat. Spån, vattbrädor och delar av panelen härstammar från stapelns renovering på 1990-talet.

Händelsehistorik

1600-talet	Klockstapeln finns nämnd i flera handlingar från 1600-talet och senare förbättrad vid flera tillfällen. (Kilström 1991)
1732	Specifika inventarier – kyrkklocka. Den nuvarande mellanklockan göts av Magnus Hultman, klockan sprack 1948 och blev omgjuten på Ohlssons klockgjuteri i Ystad. Gamla inskriptionen fördes över. (Kilström 1991)
1738	Nybyggnad. Nuvarande klockstapel uppförs. (Hederström 1994)
1815	Specifika inventarier – kyrkklocka. Nuvarande lillklocka tillkom. (Kilström 1991)
1838	Specifika inventarier – kyrkklocka. Nuvarande storklocka tillkom. (Kilström 1991)
1926	Vård/underhåll. Byte av spånklädnad, gamla spån ersättes med nya spån. (ATA)

-
1964	Vård/underhåll, exteriör. Yttre renovering av klockstapel, samtidigt som kyrka och uthusbyggnad. (ATA)
1993-96	Ändring – restaurering. Spånkädda ytor tjärstrykes, eller målas med falu rödfärg, spånilagningar, lagning av rötskadade stödben, sekundära strävkonstruktioner borttages, hörnstolpar sammandrages med ny stolpe. Klockhus och takytor fick ny klavet furuspån. Klockbockens master och syllar fick nya vattbräddor och paneler. (ATA, JLST)
2002	Vård/underhåll. Rengöring och tjärstrykning av spån på tak, klockhusväggar samt lanterninens panel, vattbräddor rengöres och stryks med rödtjära, övriga rödfärgade ytor stryks med falu rödfärg. (JLST)

Askeryds kyrka med klockstapel av klockbockstyp med klockformad huv, samt gravkor söder om kyrkan. Foto från öster.

Gravkor

Koret är friliggande söder om kyrkan mellan denne och kyrkogårdsmuren. Koret har en kvadratisk plan, är uppfört av gråsten med vitkalkade fasader. Ingång ligger på norra fasaden och på västra respektive östra fasaden finns ett litet småspröjsat fönster. Taket är av tälttakskonstruktion och lagt med svartmålad plåt av samma utförande som kyrkan.

Händelsehistorik

1700-tal	Nybyggnad i sin helhet. Gravkapellet uppfördes troligen i slutet av 1700-talet (efter 1791 då inomhusbegravning förbjöds), som gravkapell åt familjerna von Krusenstjärna och Schmitterlöw.
1860-tal	kvarvarande familjemedlemmar av släkten von Krusenstjärna överlämnade sin andel av gravkapellet åt församlingen. I slutet av 1800-talet överlämnade även släkten Schmitterlöv sin andel och sedan dess har det använts som bårhus. (<i>Våra kyrkor och griftegårdar...</i> , 1930 samt Andersson, 1981)
1974	Vård/underhåll. Översyn av tak, puts, måleri i enlighet med kyrkobyggnaden. Johannes Dahls arkitektfirma. (ATA)

Källhänvisningar

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk topografiska arkivet, Stockholm, genom kopior i länsstyrelsens arkiv. (ATA)

Litteratur

Andersson, KD och Silfving, Jean, *Askeryd, en gammal smålandssocken*, Eksjö 1981.

Björkman, Sten, mfl (red.), *Svenska gods och gårdar. del XXV, Småland: Jönköpings län (östra delen)*, Uddevalla 1941.

Carlsson, Sten L., *Sveriges kyrkorglar*, Lund 1973.

Erixon, Sigurd, mfl, (red.) *Sveriges bebyggelse : statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden. Jönköpings län, del III*, Uddevalla 1952

Kilström, Bengt Ingmar, *Askeryds kyrka*, Linköpings stifts kyrkoberskrivningskommitté. Uddevalla 1991.

Hederström, Christine, *Värdefulla byggnader och miljöer i Aneby kommun*, Aneby 1994

Våra kyrkor och griftegårdar i ord och bild, del IV, utgiven av Eksjö-Nässjö och Sävsjötidningen, Eksjö 1930.

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:B101/03
Beställare: Linköpings stift
Fastighetsägare: Askeryds församling, Svenska kyrkan
Rapportansvarig: Jonas Haas
Foto: Jonas Haas
Län: Jönköpings län
Kommun: Aneby kommun
Socken: Askeryds socken
Fastighetsbeteckning: Aneby Askeryd 3:1
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Askeryd 7F1a, 1988

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv
